

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN: 1857- 7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2010**

YEARBOOK

ГОДИНА 2

VOLUME II

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф. д-р Ристо Фотов

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Саша Митрев	Prof. Sasa Mitrev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Доц. д-р Круме Николоски	Ass. Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Доц. д-р Крсте Шајноски	Ass. Prof. Krste Sajnoski, Ph.D
Пом.асс м-р Влатко Пачешкоски	Assist. Vlatko Paceskoski, M.Sc
Пом.асс м-р Тамара Јованов Марјанова	Assist. Tamara Jovanov Marjanova, M.Sc

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Доц. д-р Круме Николоски	Ass. Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Доц. д-р Крсте Шајноски	Ass. Prof. Krste Sajnoski, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
--------------------------	----------------------------

Јазично уредување Language editor

Даница Гавриловска-Атанасовска (македонски јазик)	Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian)
--	--

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров	Slave Dimitrov
Благој Михов	Blagoj Mihov

Печати Printing

Печатница „2-ри Август“ - Штип	„Vtori Avgust“ - Stip
Тираж - 300 примероци	Printing No 300

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип	Goce Delcev University
Економски факултет	Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ бб	Krste Misirkov b.b., PO box 201
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија	2000 Stip, R of Macedonia

СОДРЖИНА CONTENT

Д-р Ристо Фотов, д-р Еленица Софијанова Интелектуалниот капитал и новата економија	9
Д-р Ристо Фотов, Катерина Фотова Глобалната финансиска криза и нејзините последици врз светската економија	17
Доц. д-р Круме Николоски Креирање на економско-социјален модел состојба и перспективи	27
Петар Клетникоски, проф. д-р Трајко Мицески Членството на Република Македонија во светската трговска организација со посебен осврт на трговската размена со земјоделско-прехранбени производи	35
Проф. д-р Трајче Мицески Чистата совесност како фактор за вистинско лидерство	43
Проф. д-р Т. Мицески, м-р К. Чабулева, м-р Д. Јошески Анализирање на зависноста помеѓу бруто-домашниот производ и трговијата на мало во Република Македонија во период од 1990 до 2009 година со примена на економетриски модели	51
Проф. д-р Трајче Мицески Улогата на лидерството во детерминирањето на културата во организацијата	63
Доц. д-р Александар Костадиновски Рамка на ефективното здравствено опфаќање framework of effective health care coverage	77
Доц. д-р Александар Костадиновски Концептот и принципите на националните здравствени сметки The concept and principles of national health accounts	89
М-р Дарко Лазаров Други инструменти на надворешно-трговската политика	103

М-р Дарко Лазаров Режими на девизен курс	113
М-р Душко Јошески д-р Трајко Мицески Стапката на смртност на доенчињата како последица на сиромаштијата, пер capita доходот, бројот на доктори и популациониот раст во САД	123
М-р Емилија Митева-Кацарски Трговските текови во глобализираниот свет.....	133
М-р Емилија Митева - Кацарски Европска централна банка	143
Доц. д-р Крсте Шајноски Инвестиционите фондови - недоволно развиен сегмент на пазарот на капитал во Република Македонија	153
М-р Тамара Јованов-Марјанова Значење на истражувањето на пазарот за креирање на ефективни стратегии на работење	165
М-р Љупчо Давчев Стратегија на дистрибутивните канали и нивното влијание во вредносната верига	175
Доц. д-р Маргарита Матлиевска Конститутивните договори на Европската унија и нејзините стратегии низ призма на одржливиот развој	187
Доц. д-р Маргарита Матлиевска Тековни филозофии на развојот.....	201
М-р Марина Радосављевиќ - Бојчева Имплементација на средствата од Програмата КАРДС во Република Македонија	211
М-р Марина Радосављевиќ - Бојчева Имплементација на средствата од Програмата ФАРЕ во Република Македонија.....	223

М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска Анализа на билансот на состојба од аспект на корпоративното управување	237
М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска Анализа на билансот на успех од аспект на корпоративното управување	247
М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска Финансиско известување - цели и задачи	255
М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска Извештај за готовински текови.....	265
М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска Методи на финансиска анализа	275
М-р Стеван Габер Оправданост за примена на буџетски дефицит	285
М-р Стеван Габер, м-р Василка Габер Начини за финансирање на буџетскиот дефицит	293
М-р Христина Серафимовска Претприемачко однесување - фактор за економски развој.....	301

ПРЕДГОВОР

Економскиот факултет во Штип, е основан на 27 март 2007 година како дел од Универзитетот “Гоце Делчев”. Почетоците на оваа високообразовна институција ги карактеризира силен елан и ентузијазам, преточени во голема желба да се твори и придонесе во унапредување на високообразовните процеси во Република Македонија. Се разбира, сето ова е во согласност со евроинтегративните процеси на постојана примена на усвоените европски методи и стандарди во научно-образовниот процес за обезбедување на квалитетно образование за нашите студенти.

Пред Вас е второто издание на Годишниот зборник на Економскиот факултет. Тој претставува потврда во остварување на целите на Економскиот факултет кои се состојат во: образување на стручно-научни кадри од областа на меѓународната економија, здравствениот менаџмент, финансискиот менаџмент, банкарство, финансии и осигурување; сметководство, финансии и ревизија и менаџмент и претприемништво на прв циклус на студии и економија на европска унија, здравствен менаџмент и MBA-менаџмент на втор циклус на студии. Се разбира, дека на тој начин придонесуваме во промовирање на научно-истражувачката работа, со што се поттикнува унапредувањето на научната и развојната мисла во функција на нивна примена во секојдневниот живот.

Особено радува фактот што со свои трудови се пројавуваат нашите млади научно истражувачки кадри.

Штип, јуни 2011 година

Проф. д-р Ристо Фотов

ТРГОВСКИТЕ ТЕКОВИ ВО ГЛОБАЛИЗИРАНИОТ СВЕТ

М-р Емилија Митева-Кацарски

Abstract

International trade flows are an integral part of the process of economic globalization. International trade flows in the period up to WWII are segmented into two periods as follows: the period up to 1913 and interwar period. Period to 1913 is characterized by significant trade flows in world trade as a network volume as well as by structure, while interwar period is characterized by a sharp drop in volume and distribution of international trade as a result of the Great Depression. The period after World War II is characterized by significant normalization and expansion of trade flows, but expansive growth comes to its end after 1973 as a result of oil crises. World trade in the 1990s, is characterized by accelerated economic integration and the completion of the institutional framework for regulating trade through the establishment of the WTO. Specific feature of the trends of trade in the 21st century is a global economic crisis which in 2008 hit almost the entire world and caused an enormous collapse of world trade.

Key words: *world trade, trade flows, economic globalization.*

Вовед

Процесот на сè поголема меѓузависност којшто денес се нарекува глобализација е мултидимензионален комплексен феномен што сублимира интензивни политички, социјални и економски интеракции, како на национално така и на наднационално ниво. Економската глобализација се однесува на зголемување на меѓузависноста на економиите во светот како резултат на зголемениот обем на прекугранична трговија, меѓународното движење на капитал и брзиот трансфер на технологија. Трговските текови се интегрален дел од процесот на економска глобализација. Токму анализата на трговските текови ги опфаќа временските периоди низ кои се рефлектираат двете фази на процесот на економска глобализација, кои се карактеризираат со брз раст на светската трговија и светскиот

аутпут, но и со значајни промени во нивните релативни големини во одделните временски периоди. Со други зборови, анализата се движи во насока на согледување на растот, дисперзираноста и структурираноста на меѓународната трговија во периодот до Втората светска војна, односно периодот до 1913 година, кој се поклопува со првата фаза на глобализација, како и анализа на трговските текови во периодот по Втората светска војна па сè до денес. Притоа, посебно внимание се посветува на периодот 1950-1973 година, како „златен“ период за економскиот раст и трговијата, но и на економските проблеми и ограничениот раст на трговијата во периодот 1973-1990 година, на состојбата во светската трговија во 90-тите години на минатиот век, како и на трендовите на трговијата присутни во 21 век, со посебен акцент на колапсот на светската трговија како последица на глобалната финансиска криза.

Трговските текови во периодот до Втората светска војна

Меѓународните трговски текови во периодот до Втората светска војна се сегментирани во два периода и тоа: периодот до 1913 година и меѓувоенниот период односно периодот меѓу двете светски војни. Доколку се анализираат трендовите во меѓународната трговија во периодот од 1800 до 1913 година ќе се констатираат две клучни карактеристики: прво, дека периодот се карактеризира со високи стапки на раст на меѓународната трговија и второ дека светската трговија расте со повисоки стапки отколку светскиот аутпут. Во период од 30 и повеќе години (1840-1870), стапката на раст на светската трговија се зголеми од 29% на 64% по декада, односно просечната стапка на раст на светската трговија изнесуваше 33%¹.

Во периодот меѓу двете светски војни постоеја подолги паузи во процесот на експанзија на меѓународната трговија. Иако обемот на меѓународна трговија продолжи да се зголемува, стапката на раст на вкупната трговија по децении се намали во просек од околу 40% во периодот од 1881 до 1913 година на 14% во периодот од 1913 до 1937 година.

Во 20-тите години на минатиот век трговијата оживеа многу брзо, но малку беше веројатно дека истата ќе расте по повисока стапка во споредба со светскиот аутпут на крајот на деценијата. Ова подобрување на трговијата во споредба со аутпутот беше евидентно во почетокот на 30-тите години, кога загубите во обемот на меѓународната трговија како резултат на Големата депресија беа помали, односно истата регистрира пад од 30% во споредба со падот на светскиот индустриски аутпут кој

1). A.G.Kenwood and A.L.Lougheed: The growth of the international economy 1820-2000, Routledge, 2001, стр. 78

изнесуваше 59%². Но, обновувањето на светското производство се реализира многу побрзо од заживувањето на светската трговија, при што во 1937 година индустриското производство се зголеми за 104% во споредба со 1929 година, додека светската трговија регистрира раст од 97%³. Овие трендови во светското производство и трговија укажуваат на тоа дека односот меѓу светската трговија и аутпут бележи пад во текот на меѓувоенниот период како резултат на Големата депресија во 30-тите и Втората светска војна, која исто така сериозно го намали овој однос, при што кон крајот на 40-тите и почетокот на 50-тите години на минатиот век истиот беше на најниско ниво од 1913 година. Првата светска војна го прекина вообичаениот трговски тек меѓу континентите и народите и резултираше со намалување на трговската размена на Европа и зголемување на трговската размена на САД. Намалувањето на учеството на европската трговија во вкупната светска трговија продолжува и во периодот меѓу двете светски војни.

Економските перформанси и трговските текови во периодот по Втората светска војна

До почетокот на 50-тите години, првата фаза од повоеното обновување на меѓународната економија во голема мера беше завршена. Европските економии се реконструирани, производството нормализирано, ценовната стабилност воспоставена. Овие знаци на распространето економско подобрување укажуваат на тоа дека за разлика од периодот на Големата депресија во 30-тите години и суровите ограничувања во почетокот на војната, 50-тите и 60-тите беа децении на брзо подобрување на животниот стандард на поголемиот дел од населението во Западна Европа, Северна Америка и Океанија и децении во кои стапките на економски раст ги надминаа сите преседани во светската економија. Во периодот 1950-1973 година имаме највисока стапка на раст на светската трговија од 7,2% и стапка на раст на светскиот аутпут од 4.7%⁴.

Периодот на експанзивен раст дојде до својот крај по 1973 година. Инфлацијата на светско ниво се зголеми од 5.9% во 1971 година на 9.6% во 1973 година, при што истата надмина 15% во 1974 година, и од таа причина националните монетарни и фискални политики беа повеќе насочени кон

2). <http://www.cluteinstitute-onlinejournals.com/PDFs/20032.pdf>

3). *ibid*

4). Eaton, J. Kortum, S. and Kramars, F.: *An anatomy of international trade*, University of Chicago, 2005, стр. 68

контролирање на ценовното зголемување⁵. Детерминанти на економскиот бум во периодот 1972-1973 година беа растот на индустриското производство, експанзивната монетарна политика во САД, како и конвергенцијата на трговските циклуси на повеќето индустриски земји за прв пат во повоената ера. Како што опаѓаше индустриското производство, секој поголем напредок на земјите беше влошен и од рестриktivните монетарни и фискални политики кои засилено се применуваа против инфлаторните сили стимулирани од страна на економскиот бум. Во овој период, стапката на раст на светската трговија изнесува 3.8%, додека стапката на раст на светскиот аутпут изнесува 2.8%. Периодот 1973-1990 година се карактеризира со два нафтени шока, високи стапки на инфлација коишто ги оптоварија индустриските економии, како и должничката криза (1982-1984). Најпрвин, индустрискиот свет се пресели во рецесија во текот на целата 1974 година и најголем дел од 1975 година, во време кога трендот кон повисоки цени беше поттикнат од значителните зголемувања на цените на нафтата кон крајот на 1974 година. Процесот на обнова започна кон крајот на 1975 година, но и покрај порастот во реалниот БДП од 5.2% за OECD земјите во целина, економскиот раст беше нееднаков и во просек се движеше околу 2.8% за периодот 1974-1980, во споредба со периодот 1950-1973 година, кога економскиот раст во просек беше 5%⁶. Во голема мера, ниската стапка на економски раст во 70-тите беше резултат на рестриktivната економска политика којашто ја применуваа националните влади во нивниот обид да се справат со проблемот на инфлацијата.

Друга промена во светската економија започна во 90-тите, како резултат на забрзаната економска глобализација. Меѓународните економски односи овозможија економиите да станат уште поблиски, при што во креирањето на домашните економски политики беа сè повидливи елементите од *laissez-faire* економската политика, додека централно-планскиот систем на управување и комунизмот станаа неприфатливи. Во периодот 1990-2000 година светската трговија растеше многу побрзо во споредба со светскиот аутпут, односно во просек светската трговија растеше два пати побрзо во споредба со светскиот аутпут т.е. просечната стапка на раст на светската трговија изнесуваше 6.2%, додека стапката на раст на светскиот аутпут изнесуваше 3%.⁷ Во текот на овој период настанаа значајни промени во поглед на либерализацијата на трговијата

5). Cameron, Rondo and Larry Neal: A concise economic history of the world, Oxford University Press, 2003, стр. 12

6). *ibidem*

7). <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/csgr/research/workingpapers/2003/wp12003.pdf>

и економската глобализација. Имено, беше потпишан Договорот во Маракеш и 124 земји коишто партиципираа во рамките на Уругвајската рунда го оформија концептот на СТО како институција чија основна цел е редуцирање на трговските бариери и воспоставување на мултилатерална трговска размена.

Трендови на трговијата во 21 век (анализа на трговските текови во периодот 2000-2008 година)

Трговијата со стоки е движечка сила на светската економија. И во обем и по вредност светската трговија со стоки растеше два пати побрзо во споредба со светскиот аутпут во периодот 2003-2007⁸ година. Во текот на 2007 година растот на светската трговија губи од својата важност посебно за развиените економии. Растот на трговијата со стоки започна во 2001 година и беше реализиран од страна на развиените земји и Источна Азија предводена од Кина. Во средината пак на 2008 година, глобалната економија се наоѓа на работ од рецесија. Кризата, по четири години релативно брз раст, е резултат на поголем број фактори и тоа: глобалното распространување на финансиската криза од САД, зголемените цени на стоките, сè поголемата рестриктивност на монетарната политика во поголем број земји, како и нестабилноста на берзата. Без силна и меѓународно координирана акција на макроекономската политика, глобалната рецесија изгледа неизбежно.

Намалувањето на увозот и на побарувачката во САД предизвикува бавен раст на извозот во развиена Азија (претежно Јапонија). Падот на цената на нафтата го промени трендот од претходните години и ѝ овозможи на Јапонија да го одржи трговскиот суфицит и покрај порастот на извозот и сиромашните извозни перформанси. Австралија успеа да го намали трговскиот дефицит благодарение на брзото зголемување на договорните цени на железната руда и јагленот за извоз, притоа остварувајќи раст на извозните приходи за повеќе од 20% во 2008⁹ година. Состојбата во извозниот сектор во Канада драстично се влоши како резултат на лошата состојба во економијата во САД, посебно во автомобилската индустрија, а исто така и како резултат на падот на цената на нафтата и апрецијацијата на канадскиот долар. Поновите земји-членки на Европската унија - Естонија и Латвија регистрираа пад на нивниот увоз во реални услови, како резултат на кризата со хипотекарните кредити и нејзиното влијание врз приватната потрошувачка и инвестиции. Извозните перформанси

8). http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report08_e.pdf

9). http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report08_e.pdf

на другите нови земји-членки на ЕУ не беа веднаш оштетени, поради намалената побарувачка од страна на нивните трговски партнери, а тоа се должеше на фактот што многу договори за извоз веќе беа склучени. Договорите за извоз се склучуваат за временски период кој опфаќа повеќе од три четвртини од годината, и како резултат на тоа растот на извозот кореспондираше со побавната странска побарувачка. Поради тоа, значајно намалување на извозот се прогнозираше во првата половина на 2009 година и истото беше почувствувано.

Трендовите во трговијата значително се разликуваат меѓу земјите коишто се извозници и земјите коишто не се извозници на нафта во Западна Азија. Во 2008 година, и покрај силниот раст на увозот, трговските суфицити во земјите извознички на нафта и Ирак значително се зголемија од и така високото ниво во 2007 година. Имено, трговскиот суфицит на Саудиска Арабија се проценува дека достигна 65% од БДП, а додека трговскиот суфицит на Кувајт беше не помалку од 72% од БДП¹⁰. Во земјите што не извезуваат нафта, како што се Јордан, Либан и Турција, зголемените трошоци за увоз ги надминаа извозните приходи, резултирајќи со дефицит во тековната сметка. Од друга страна пак, источноазиските економии значително го чувствуваат забавениот раст на развиените економии и тоа претежно како резултат на намалувањето на побарувачката за нивниот извоз. Сепак, Кина во текот на 2008 година продолжи да го зголемува трговскиот суфицит изразен во доларска вредност. Република Кореја, вториот по големина извозник во регионот, успеа да одржи високи стапки на раст на извозот сè до третото тримесечје од 2008 година, при што нејзиниот трговски биланс премина во дефицит како последица на силното зголемување на трошоците за увоз на енергија и материјали. Сингапур и Тајван се соочија со значително мала побарувачка за информатичка технологија и тоа како резултат на намалената побарувачка во индустриските земји.

Земјите во развој, кои се најосетливи на светската економска криза и варијабилните цени на стоките се наоѓаат претежно во Африка и во Латинска Америка. Регионот на Латинска Америка и Карибите регистрира мал дефицит во 2008 година во трговската размена и тоа како резултат на економското забавување на развиениот свет, драстичниот пад на цените на стоките во втората половина на 2008 година и ерозијата на конкурентноста предизвикана од силната валутна апрецијација во регионот во текот на последните неколку години. Придобивките од неодамнешната депрецијација на валутите беа компензирани со помалата побарувачка за извоз, како последица на глобалното забавување и континуираните

10). *ibidem*

кредитни ограничувања поврзани со трговијата. Ограничениот пристап до кредити за трговијата влијаеше врз производството и извозот во Бразил. Рецесијата во САД се почувствува веднаш во повеќе земји, но претежно во Мексико и Централна Америка кои имаат голем удел на пазарот на САД. Земјите пак во Јужна Америка соработуваат со повеќе различни групи на трговски партнери и ќе ги почувствуваат последиците од кризата штом побарувачката за нивниот извоз се намали во Европа и новите пазарни економии во Азија.

Колапсот на светската трговија како последица на глобалната финансиска криза

Колапсот на глобалната побарувачка како резултат на најголемата економска криза во последните децении резултираше со намалување на извозот во просек за 9% во 2009 година во развиените земји, при што станува збор за најголема контракција на извозот во периодот од Втората светска војна¹¹. Прелиминарната оценка на СТО за раст на светската трговија од 2% во 2008 година е значително помала од предвидувањето дека истата ќе бележи раст од 4.5% во 2008 година¹². Тоа се должеше на неочекуваниот и мошне остар пад на глобалното производство во четвртиот квартал на 2008 година.

Рестриктивните трговски политики односно протекционистичките мерки коишто ги преземаат државите во условите на глобалната економска криза резултираат со контракција на трговската размена меѓу земјите што предизвикува уште поголемо продлабочување и пролонгирање на економската криза. Многу влади ја потврдуваат својата намера да ги задржат пазарите отворени, но сепак мониторингот на СТО укажува на значителни ризици. Примената на протекционистичките мерки се коси со мултилатералните трговски спогодби во рамките на СТО. Според СТО, каналите на трговија треба да останат отворени и покрај реалната економска катастрофа¹³. Глобализираноста на светската економија и зголемената меѓузависност на економиите наложува примена на не толку изразен протекционизам во споредба со протекционизмот во некои други кризи. Новиот трговски протекционизам опфаќа примена на легитимни заштитни мерки, со цел да се заштитат домашните индустрии и вработеноста погодени од глобалната економска криза. Во групата на овие мерки се класифицираат: преземање анти-дампинг мерки,

11). http://www.wto.org/english/news_e/pres09_e/pr554_e.htm

12). http://www.wto.org/english/news_e/pres09_e/pr554_e.htm

13). http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report09_e.pdf

дозволување на субвенции, како и примена на некои посуптилни мерки како што се нетрговските бариери. Најголемата опасност се јавува поради прекумерното користење на овие мерки од страна на трговските партнери.

Колапсот на трговијата во 2008 година беше страшен и неопходно е адекватно да се разберат причините кои го предизвикаа истиот¹⁴. Постојат неколку причини кои го детерминираат ограничувањето на трговијата. Една од причините претставува фактот што падот на побарувачката е многу повеќе распространет отколку во минатото, при што економијата забавува одеднаш во сите региони на светот. Ерата на прекумерната потрошувачка од страна на Американците која го движеше растот на светската трговија е завршена при што преовладува намалено трошење на потрошувачите од САД кои претежно ги трошеа нивните средства надвор од нивната земја, но сега тие отплаќаат долгови и во суштина штедат многу повеќе отколку порано.

Втората причина се однесува на зголемувањето на присуството на глобалните синџири на снабдување во вкупната трговија. Глобалните корпорации се мултинационални компании со стратегија за интегрирано глобално производство и испорака. Токму добавувачкиот синџир е клучот за глобалната интеграција. Ова е дел од големата трансформација која произлегува од информатичката и комуникациската технолошка револуција. Додека глобализацијата и технолошкиот напредок на глобалните синџири за снабдување ги направија сите земји повеќе зависни од трговијата, сето тоа имаше многу помал ефект врз глобалниот БДП. Различниот степен на влијание врз глобалниот БДП и светската трговија објаснува зошто светската трговија регистрира побрз пад. Трговијата повеќе не е едноставна трансакција помеѓу две земји, туку таа е инволвирана меѓу сложена мрежа од земји при што секоја од нив различно придонесува во процесот на изработка на готов производ. Кога потрошувачката паѓа и помалку се произведува, светската трговија паѓа побрзо отколку глобалниот БДП.

Токму, растечката улога на Кина во светската трговија го илустрира тоа. Кога економијата на САД беше во експанзија, зголемената потрошувачка водеше кон поголем увоз бидејќи САД не го зголемија производството, туку се потпреа на поевтиното снабдување од Азија, со што ја зголемија својата зависност од увозот. Јапонските компании пак, меѓу другите, пристапија кон градење на фабрики во Кина поради евтината работна сила. Јапонија извезуваше капитални добра во Кина за изградба на фабриките, потоа извезуваше компоненти кои беа составен дел од производството на готовите производи во фабриките во Кина, за да

14). http://www.international-economy.com/TIE_Sp09_WorldTrade.pdf

произведените готови производи пак се извезуваат за потрошувачите во САД. Додадената вредност во Кина претставува 50% од вкупната вредност на извозот во САД¹⁵. Доколку јапонските компании произведуваа сè дома и ги извезуваа произведените добра во САД, вредноста на јапонскиот извоз ќе биде иста како и на кинескиот извоз, но вкупната трговија ќе се намали за вредноста на капиталните добра и компонентите потребни за производство на готови производи кои нема да се извезуваат од Јапонија во Кина. Во меѓувреме, новоотворените фабрики во Кина овозможуваат вработување, додека зголемувањето на производството и извозот водат кон поголем трговски суфицит. Како што нејзиниот економски раст се забрзуваше и домашната ликвидност се зголемуваше, Кина инвестираше многу во инфраструктурата и недвижниот имот, при што користеше ресурси кои ги увезуваше од земјите богати со такви ресурси. Но сега, глобалната економска клима се промени односно светската трговија е во колапс и тоа како резултат на ограниченото трошење на американските потрошувачи.

Третата причина за ограничувањето на трговијата претставува токму недостигот на финансии за реализирање на трговијата. Иако производството исто така бара извесен степен на надворешно финансирање, неговата зависност е многу помала отколку што е случај со трговијата и факт е дека кога финансирањето се намалува трговијата реагира многу поостро во споредба со глобалниот аутпут. Ова е доста голем проблем и затоа истиот наидува на посебно внимание од страна на меѓународните институции и влади. За таа цел Светската трговска организација игра клучна улога во воспоставувањето на трговски контакти и обезбедувањето пристапност за финансирање на трговијата.

Четвртата причина која придонесува за ограничување на трговијата е протекционизмот. Секое зголемување на протекционистичките мерки резултира со загрозување на можностите за обновување, како и со продолжување и продлабочување на кризата. Поради тоа, сите земји посебно Г-20 како и другите земји во знак на добра волја во однос на Г-20 треба да го прифатат предлогот на Вашингтон и Лондон за избегнување нови протекционистички мерки. Ова мора да ги вклучува сите оние кои технички ги применуваат правилата на Светската трговска организација и другите трговски договори. Сите земји треба исто така да ја почитуваат обврската на Г-20 за избегнување на конкурентните девалвации на валутите кои претставуваат всушност обид да се излезе од кризата.

Неодамнешното искуство на распространетост на финансиската криза и зафаќање на целокупната светска економија треба да биде

15). *ibidem*

доволна причина да се преиспита улогата на државната интервенција и нејзиното влијание врз пазарот, како на национално така и на меѓународно ниво. Една од причините за сегашната состојба во светската економија е краткорочноста во системот на глобално економско управување, а особено недостигот на кохерентност помеѓу меѓународниот трговски систем, кој е управуван со меѓународно дефинирани правила и регулативи и меѓународниот монетарен систем, кој не е. Финансиската турбулентност, спекулативните сили кои влијаат врз цените на храната и нафтата, како и очигледниот неуспех на девизните пазари во врска со промените во девизните курсеви рефлектираат поместување во меѓународната конкурентност на земјите и укажуваат на тоа дека постои итна потреба за редизајнирање на постоечкиот систем на глобално економско управување.

Заклучок

Меѓународните трговските текови се интегрален дел од процесот на економска глобализација. Меѓународните трговски текови во периодот до Втората светска војна се сегментирани во два периода и тоа: периодот до 1913 година и меѓувоенниот период односно периодот меѓу двете светски војни. Периодот до 1913 година се одликува со значајна интензивност на трговските текови во светската трговска мрежа, како по обем така и по структура, додека меѓувоенниот период се карактеризира со драстичен пад во обемот и дисперзираноста на меѓународната трговија и тоа како резултат на Големата депресија. Периодот по Втората светска војна се карактеризира со значително нормализирање и експанзија на трговските текови, но тој експанзивен раст доаѓа до својот крај по 1973 година како резултат на нафтениот криза. Светската трговија во 90-тите, пак, се одликува со забрзана економска интеграција како и заокружување на институционалната рамка за регулирање на трговијата преку формирањето на Светската трговска организација. Специфично обележје на трендовите на трговијата во 21 век претставува глобалната економска криза која во 2008 година го зафати речиси целиот свет и предизвика енормен колапс на светската трговија.

Користена литература

- A. G. Kenwood and A.L. Laughed: The Growth of the International economy, Rout ledge, London, 1999.
- Baier, Scott L. and Jeffrey H.Bergstand: The growth of world trade, Journal of international economics, 2001.
- Eaton, J. Kortum, S. and Kramars, F.: An anatomy of international trade, University of Chicago, 2005.
- Harvey E. Lapan, World trade and economic growth, RePEc, 2008.